

*Ewa Pasterniak-Kobyłecka\**

Uniwersytet Zielonogórski

## **CZŁOWIEK. PEDAGOG. MISTRZ. WSPOMNIENIE O PROFESORZE JANUSZU GNITECKIM (1945-2008)**

Profesor zw. dr hab. Janusz Gnitecki pracował przez kilka lat w Instytucie Pedagogiki i Psychologii Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Zielonej Górze. W trakcie swojej pracy w Instytucie był promotorem kilkudziesięciu prac magisterskich i miał dwie doktorantki. Jego działania przyczyniły się do sukcesów wielu osób z naszego ośrodka naukowego. Warto przypomnieć sylwetkę tego Uczzonego zasłużonego dla środowiska polskich pedagogów.

Ukończył Studium Nauczycielskie w Kaliszu, Akademię Rolniczą oraz Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu. Pracował jako nauczyciel przedmiotów przyrodniczych w szkołach podstawowej i średniej oraz jako wizytator w Kuratorium Oświaty i Wychowania Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu. Stopień naukowy doktora pedagogiki uzyskał w 1977 roku, w 1985 roku zdał kolokwium habilitacyjne, nominację na profesora zwyczajnego odebrał z rąk Prezydenta RP w 2002 roku. W 1982 roku został zatrudniony w Zakładzie Pedagogiki Przedszkolnej i Wczesnoszkolnej UAM, a w roku 1987 powierzono mu utworzenie Zakładu Pedagogiki Ogólnej i Metodologii Badań Pedagogicznych na Wydziale Studiów Edukacyjnych. Wypromował siedmiu doktorów. Był Prezesem Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego Oddział w Poznaniu (Organizatorem III Ogólnopolskiego Zjazdu Pedagogicznego), Redaktorem periodyku „Problemy Rozwoju Edukacji”, Członkiem Zespołu Pedagogiki Ogólnej KNP PAN.

Pan Profesor należał do tych badaczy, którzy mieli własną, innowacyjną wizję nauki. Pragnął przekroczyć ramy współczesnej mu pedagogiki, krytykował wszelkie przejawy jednostronnego materializmu w badaniach naukowych, sądził, że świat i jego dzieje nie są dziełem przypadku, lecz podlegają Uniwersalnemu Prawom Kosmosu, o których pisał w swoich pracach. Myśl pedagogiczna Mistrza oddziaływała, poprzez jego publikacje, seminaria doktoranckie i konsultacje habilitacyjne, na szeroki zespół

---

\* Dr hab. Ewa Pasterniak-Kobyłecka, prof. Uniwersytetu Zielonogórskiego, polonista i pedagog, pracownik naukowo-dydaktyczny w Zakładzie Pedagogiki Szkolnej na Wydziale Pedagogiki, Psychologii i Socjologii, e-mail: e.kobylecka@ipp.uz.zgora.pl. W dorobku ma ponad 120 publikacji w tym cztery monografie i szesnaście redakcji lub współredakcji prac zbiorowych z zakresu pedagogiki, aksjologii edukacji oraz dydaktyki ogólnej.

jego wychowanków, do którego również się zaliczam. Jego nieprzeciętny umysł wciąż poszukiwał nowych rozwiązań, z pogranicza techniki, biologii, chemii, nauk humanistycznych i społecznych. Jednak na pierwszym miejscu znajdowały się bieżące spory pedagogiczne, w których odgrywał znaczącą rolę. Janusz Gnitecki w swoich książkach przedstawiał „pomieszanie” podstawowych założeń pedagogiki intencjonalnej i antypedagogiki, modernizmu i postmodernizmu. Ukazywał, często ambiwalentne, założenia różnych teorii edukacyjnych (Gnitecki, 2006). Sam tworzył holistyczną wizję współczesnej nauki. Chętnie sięgał po wiedzę z zakresu rozmaitych dyscyplin, spełniając całkowicie dyrektywę interdyscyplinarności swoich badań.

Autor 34 monografii, 362 artykułów i rozpraw naukowych, redaktor 18 prac zbiorowych był osobą twórczą i niezwykle pracowitą. Pozostawił wiele cennych publikacji, porządkujących wiedzę z zakresu pedagogiki ogólnej, metodologii pedagogiki, filozofii i aksjologii edukacji oraz dydaktyki ogólnej. Należą do nich między innymi: *Metodologiczne problemy badań nad efektywnością kształcenia rolniczego* (1981); *Empiryczna koncepcja pedagogiki* (1989); *Główne problemy współczesnej pedagogiki* (1990); *Uniwersalne Prawa Kosmosu. Problem rozpoznawania, rozumienia i akceptacji* (1991, 1994); *Pomiar i przetwarzanie wyników badań w pedagogice empirycznej* (1992); *O filozofii edukacji. Wstęp do pedagogiki wartości* (z W. Pasternakiem, 1994); *Metodologiczne problemy pedagogiki prakseologicznej* (1996); *Teoria zintegrowanych zadań szkolnych* (1996); *Elementy metodologii badań w pedagogice hermeneutycznej* (1996); *Program kształcenia stymulujący i wspierający rozwój* (1997); *Supernauczanie. Perspektywy nowej edukacji* (1997); *Zasada ambiwalencji zrównoważonej* (1998); *Zarys pedagogiki ogólnej* (1999); *Filozofia nauki i edukacja w okresie nowoczesności i ponowoczesności* (2000); *Globalistyka* (2000, 2001, 2002); *Dydaktyka epistemologiczna* (2003); *Wstęp do metod i przetwarzania wyników badań w naukach pedagogicznych* (2003); *Pedagogika ogólna z metodologią* (2004); *Przemiany informatyki oraz cywilizacji i edukacji informacyjnej* (2005); *Wstęp do ogólnej metodologii badań w naukach pedagogicznych. T. 1. Status metodologiczny nauk pedagogicznych* (2006); *Struktura teorii pedagogicznej* (2006); *Metodologia badań w pedagogice hermeneutycznej* (2007); *Przyrodnicze podstawy edukacji* (2007); *Zastosowanie statystyki w badaniach pedagogicznych* (2007).

Przypomnijmy niektóre wątki dociekań naukowych Pana Profesora, który w jednym ze swoich dzieł napisał: „Podstawowym dylematem współczesnej pedagogiki jest to, że nie udało się jej stworzyć lepszego człowieka i lepszego świata” (Gnitecki, 1996a, s. 4). Sam patrzył na rozwój ludzkiej osoby z perspektywy sfery faktów (uprawiając pedagogikę empiryczną i odpowiadając na pytanie: „Kim jest człowiek tu i teraz?”), sfery wartości (zgłębiając postulaty pedagogiki hermeneutycznej i poszukując odpowiedzi na pytanie: „Kim ma być człowiek ze względu na wartości, które nadają sens jego życiu?”) oraz sfery działań (studiując założenia pedagogiki prakseologicznej i pytając: „Kim się staje człowiek pod wpływem pedagogicznego działania?”). Podmioty edukacji umiesz-

czał jednocześnie we wszystkich trzech sferach. Pedagogika ogólna, jego zdaniem, scala odpowiedzi na te trzy podstawowe pytania o człowieka i jego bycie w świecie.

W swoich dociekaniach łączył to, co materialne nietrwałe, z tym, co duchowe wprowadzające elementy stałe w edukacji i wiedzy o niej. Ważną książką Janusza Gniteckiego jest niewielka broszura napisana razem z Wojciechem Pasternikiem pt.: *Wychowanie jako poszukiwanie wartości* (1993), zawierająca istotne przesłanki dla nowej aksjologii pedagogicznej. Znajdziemy tu informacje na temat niezmiennych, wiecznych wartości samoistnych (Prawdy, Dobra, Piękna), których człowiek poszukuje. Pełnią one funkcję edukacyjną – edukują „osobowe Ja”. Natomiast tworzone przez ludzi, zmienne, rozmaicie rozumiane wartości niesamoistne są wartościami edukowanymi, to znaczy, że po ich zrównoważeniu są one podatne na integracyjne działanie „osobowego Ja” (Gnitecki, 2006, s. 63-64).

Pan Profesor dostrzegał chaos teoriopoznawczy, wielość ideologii i języków wychowania oraz relatywizm w różnych sferach życia i edukacji (Gnitecki, 2004). Dlatego odwoływał się w swoich pracach do zasady ambiwalencji zrównoważonej i wyjaśniał problem tak zwanej oscylacji ambiwalencji (Gnitecki, 1998). Oscylacja oznacza „drgania” w pewnym przedziale zmienności. Natomiast ambiwalencja to dwuwartościowość, dwuznaczność. Oscylacja ambiwalencji oznaczać więc może „chwianie się w wyborze między dwiema możliwościami” lub też „skłanianie się raz w jedną, raz w drugą stronę” (Gnitecki, 2006, s. 195). Z tego właśnie punktu widzenia można opisać między innymi zachowania aksjologiczne nauczycieli i uczniów. Chwiejność wyboru wartości ma swoje granice, gdyż czasami może prowadzić do „wieloznaczności i totalnej nierównowagi”, a innym razem do „stagnacji”. Otóż – w pierwszym przypadku – dzieje się tak wtedy, gdy liczbę operatorów ambiwalencji zwiększa się, niekiedy aż do nieskończoności, stagnacja następuje natomiast wtedy, gdy „oscylator ambiwalencji przyjmie wartość jeden” (Gnitecki, 2006, s. 195). W przypadku wielości tak zwanych oscylatorów ambiwalencji<sup>1</sup>, a więc wtedy, gdy jest ich zbyt wiele, występuje zjawisko aksjologicznej wieloznaczności i nawet „totalnej nierównowagi”. Sam był zwolennikiem równoważenia wszelkich zjawisk w obszarze edukacji.

Janusz Gnitecki uważał, że każdy może się uczyć szybko, efektywnie i z przyjemnością. Propagował metody zintegrowane (np. zintegrowane zadania szkolne, relaksację, afirmację i wizualizację), wykorzystujące potęgę podświadomości wychowanków (Gnitecki, 1996b). Napisał, że

proces kształcenia jest wysoce skontekstualizowanym procesem uczenia się, przebiegającym w zróżnicowanych warunkach indywidualnego i społecznego działania, zorientowanym na projektowanie i rozwiązywanie zintegrowanych zadań edukacyjnych oraz spełnianie wymagań standardowych, niestandardowych lub standardowo-niestandardowych (Gnitecki, 2007, s. 35).

<sup>1</sup> Oscylator ambiwalencji jest to „urządzenie, przedmiot lub osoba wywołująca powstawanie dwuznaczności, dwuwartościowości” (Gnitecki, 2007, s. 195).

Zgodnie z teorią zintegrowanych zadań szkolnych wystąpienie pożądanej zmiany w podopiecznym wiąże się z koniecznością zrównoważenia jego struktur poznawczych. Ma ono prowadzić do uspołnienia, transferu i partycypacji tych struktur oraz obrazowania językowego w przestrzeni edukacyjnej (Gnitecki, 1997, s. 55). W zintegrowanych zadaniach szkolnych, których mamy osiem rodzajów, stosuje się trzy typy operatorów:

- 1) operator formalnych i postformalnych typów operacji wykonywanych na materiale nauczania;
- 2) operator zamkniętego i otwartego materiału nauczania, na którym wykonywane są operacje;
- 3) operator algorytmicznych i heurystycznych sposobów wykonywania operacji na materiale nauczania (Gnitecki, 1997, s. 69).

W praktyce edukacyjnej jako typowe występują zadania całkiem zamknięte (obiektywizm) lub całkiem otwarte (konstruktywizm). Rzadko stosuje się zadania otwarto-zamknięte i zamknięto-otwarte. A właśnie one najlepiej sprzyjają doskonaleniu indywidualnych umiejętności młodych ludzi. Zintegrowane zadania szkolne dają bogatą ofertę możliwości podejmowania przez wychowanków różnorodnych działań, doskonałą myślenie konwergencyjne i dywergencyjne.

Pod redakcją Pana Profesora ukazało się kilka tomów zawierających autorskie programy kształcenia stymulującego i wspierającego rozwój uczniów. Tworzyliśmy wspólnie, teoretycy i praktycy, projekty zajęć, między innymi z języka polskiego, języków obcych, historii, wiedzy o kulturze, wczesnej edukacji, informatyki, matematyki, przyrody, wychowania fizycznego, przedmiotów artystycznych. Konstruowaliśmy zintegrowane zadania szkolne, które mogą być wykorzystane na lekcjach różnych przedmiotów w szkole podstawowej i średniej, wspierające rozwój poznawczy, emocjonalny i duchowy wychowanków.

Janusz Gnitecki wypowiadał się również na temat kompetencji i rozwoju zawodowego nauczycieli. Zawdzięczamy mu wizję nowoczesnego wychowawcy dzieci i młodzieży, który potrafi tworzyć własne programy autorskie, indywidualizuje pracę z każdym z podopiecznych, wspiera ich wszechstronny rozwój. Jest przewodnikiem w przestrzeni edukacyjnej, wprowadza w życie wartości, uczy tego, co potrzebne, aby każdy mógł stawać się coraz doskonalszym człowiekiem. Janusz Gnitecki wskazywał, że nauczyciel przyszłości:

- jest osobą zrównoważoną, wewnętrznie i zewnętrznie wyciszoną;
- we wprowadzaniu zmiany edukacyjnej kieruje się uniwersalnymi prawami i zasadami, według których funkcjonuje cała ambiwalentna rzeczywistość;
- nastawiony jest na maksymalizację rozwoju podmiotów edukacyjnych, a nie na doraźną realizację wymagań programowych;

- posiada umiejętność rozpoznawania, rozumienia, akceptowania i respektowania wartości;
- jest kreatywny, dynamiczny i twórczy (Gnitecki, 2002, s. 63).

Poglądy i teorie pedagogiczne Pana Profesora wyprzedzały czasy, w których żył. Nie tylko są dzisiaj nadal aktualne, ale wybiegają w przyszłość, tworząc głęboko humanistyczną wizję edukacji człowieka XXI wieku, który będzie świadomie realizował swoje człowieczeństwo. Miał On dar porządkowania, łączenia i scalania wiedzy z różnych dyscyplin naukowych. Wciąż uzupełniał i doskonalił swoje dzieło. Jestem głęboko przekonana, że każda z książek, które stworzył Janusz Gnitecki, dostarcza i jeszcze długo będzie dostarczać cennych inspiracji kolejnym pokoleniom pedagogów. Uczony znosił granice między fizyką i metafizyką, religią i nauką, tworzył nowy paradygmat wiedzy powiązanej z sensem ludzkiej egzystencji. Wskazywał, że wszechświat jest jednocześnie dynamiczny i zmienny (przejawiający się w falach Zmiennego Kształtu), a także statyczny i niezmienny (Fale Stałego Kształtu). Wartości niesamoistne i wartości samoistne wpływają na ludzką świadomość, która może być doskonała do poziomu Uniwersalnego Stanu Świadomości (wtedy człowiek rozwija w pełni wszystkie swoje możliwości). Książka *Uniwersalne Prawa Kosmosu* (1994) wydaje się, iż zwiastuje nowy etap rozwoju nauki. Myśli w niej zawarte czekają na badaczy o otwartych umysłach, którzy zechcą podjąć trud szukania całościowej wizji nauki i człowieka.

W dniach 19-20.09.2017 roku na Wydziale Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu odbyła się Ogólnopolska Konferencja Naukowa na temat: *Prawda – Dobro – Piękno w edukacji, filozofii i życiu*. Była ona dedykowana pamięci Profesora Janusza Gniteckiego i została zorganizowana przez Zakład Metodologii Nauk o Edukacji przy współudziale Towarzystwa Pedagogiki Filozoficznej. Usłyszeliśmy wiele pięknych słów na temat zalet, dobrych uczynków, kultury osobistej tego wybitnego Uczonego, tytana pracy, dobrego i mądrego człowieka.

Referaty wprowadzające wygłosiły dr hab. Małgorzata Kabat (*Sylwetka i działalność śp. Profesora Janusza Gniteckiego*) oraz prof. zw. dr hab. Teresa Hejnicka-Bezwińska (*Udział Profesora Janusza Gniteckiego w realizacji pokoleniowego wyzwania przechodzenia od ortodoksji ku heterogeniczności*).

Następnie odbyła się sesja wspomnieniowa. O spotkaniach z Panem Profesorem opowiadali Jego uczniowie, koledzy, bliźni i dalsi współpracownicy. Szczególnie wzruszające były słowa prof. dra hab. Jerzego Kujawińskiego (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), który był przyjacielem i mentorem Zmarłego. O życzliwości, zainteresowaniach, wspólnych działaniach mówili wypromowani przez Mistrza doktorzy: prof. zw. dr hab. Barbara Nowak (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), dr Mariusz Jabłoński (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu),

prof. UZ dr hab. Ewa Pasterniak-Kobyłecka (Uniwersytet Zielonogórski), prof. UG dr hab. Agnieszka Nowak-Łojewska (Uniwersytet Gdański), dr Marcin Wasilewski (Uniwersytet Łódzki). Później kolejno głos zabierały następujące osoby: pani Halina Drobną (sekretarka), mgr Małgorzata Swędrowska (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), prof. UAM Jan Grzesiak (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), prof. UAM dr hab. Eugeniusz Piotrowski (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), prof. zw. dr hab. Roman Leppert (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy), prof. ATH dr hab. Sławomir Sztobryn (Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej). W przerwie można było zwiedzić wystawę, ukazującą część dorobku Profesora. Znalazły się na niej Jego fotografie, pamiątki, rękopisy, rozmaite wydania książek.

Po przerwie obiadowej odbyły się jeszcze dwie sesje naukowe. W pierwszej zostało wygłoszonych pięć referatów, które nawiązywały do dorobku Janusza Gniteckiego (prof. zw. dr hab. Roman Leppert: *Janusza Gniteckiego myślenie o pedagogice ogólnej*; prof. ATH dr hab. Sławomir Sztobryn: *Koncepcja filozofii edukacji Profesora Janusza Gniteckiego*; prof. UZ dr hab. Ewa Pasterniak-Kobyłecka: *Janusz Gnitecki – pedagog przyszłości*; dr hab. Małgorzata Kabat: *Prawda – Dobro – Piękno w nauce i człowieku*; mgr Małgorzata Swędrowska: *Fenomen zintegrowanych zdań wobec aspektów czytania wrażeniowego*). Wystąpienia prelegentów drugiej sesji naukowej dotyczyły różnych obszarów pedagogiki (dr Łucja Reczek-Zymróż: *Współczesne role i kompetencje nauczyciela szkoły podstawowej na podstawie badań porównawczych przeprowadzonych na terenie Polski oraz północnych i południowych Węgier*; dr Justyna Strykowska: *Psychologiczny portret przyszłych nauczycieli*; dr Elżbieta Turska: *Wolontariat jako przejaw dobra we współczesnym świecie*; dr Mariusz Jabłoński *Projektowanie dydaktyczne w koncepcji Janusza Gniteckiego*).

Drugiego dnia obrad zaprezentowano dziewięć referatów. Oto niektóre tematy wystąpień: *Jakości w edukacji w reżimie dyskursywnym* (prof. UG dr hab. Agnieszka Nowak-Łojewska); *Problemy wyjaśniania w badaniach pedagogicznych* (prof. UAM dr hab. Eugeniusz Piotrowski); *Metodologicznych uwarunkowań badań docymologicznych w dydaktyce szkolnej i akademickiej* (prof. UAM dr hab. Jan Grzesiak); *Wspieranie rozwoju zdolności w przestrzeni szkoły* (prof. WŚ dr hab. Teresa Giza); *Kontekst aksjologiczny twórczej aktywności muzycznej dziecka w edukacji wczesnoszkolnej* (prof. AM dr hab. Elżbieta Frołowicz); *Edukacja domowa jako droga do samokształcenia* (mgr Sylwia Krupińska), *Wybrane aspekty epistemologiczne w dydaktyce* (dr hab. Ewa Szadzińska).

W ramach konferencji odbył się koncert, przygotowany i poprowadzony przez prof. zw. dr hab. Barbarę Nowak. Pan Profesor wysoko sobie cenił muzykę i często jej słuchał. Organizatorzy dwudniowego spotkania, przede wszystkim dr hab. Małgorzata Kabat, włożyli wiele wysiłku, aby to ważne wydarzenie godnie upamiętniło Osobę Janusza Gniteckiego.



## Bibliografia

- Gnitecki J. (1994), *Uniwersalne Prawa Kosmosu. Problem rozpoznawania, rozumienia i akceptacji*, Wydawnictwo UAM, Poznań.
- Gnitecki J. (1996a), *Elementy metodologii badań w pedagogice hermeneutycznej*, Wydawnictwo WSP, Zielona Góra.
- Gnitecki J. (1996b), *Teoria zintegrowanych zadań szkolnych*, Wydawnictwo Naukowe PTP Oddział w Poznaniu, Poznań.
- Gnitecki J. (1997), *Supernauczanie. Perspektywy nowej edukacji*, Wydawnictwo Naukowe PTP Oddział w Poznaniu, Poznań.
- Gnitecki J. (1998), *Zasada ambiwalencji zrównoważonej i zasada spójności w filozofii, nauce i edukacji*, Wydawnictwo Naukowe PTP Oddział w Poznaniu, Poznań.
- Gnitecki J. (2002), *Kompetencje i zwiększanie szans edukacyjnych nauczycieli w cyklu życia w warunkach postępującej globalizacji*, [w:] E. Koziół, E. Kobyłecka (red.), *W poszukiwaniu wyznaczników kompetencji nauczyciela XXI wieku*, Wydawnictwo UZ, Zielona Góra, 53-75.
- Gnitecki J. (2006), *Wprowadzenie do pedagogiki ogólnej*, Wydawnictwo Naukowe PTP Oddział w Poznaniu, Poznań.
- Gnitecki J. (2007), *Badanie efektywności procesów i programów kształcenia w okresie współczesnej zmiany formacyjnej*, [w:] J. Gnitecki (red.), *Konstruowanie autorskich programów kształcenia stymulujących i wspierających rozwój uczniów w okresie współczesnej zmiany formacyjnej*, Wydawnictwo Naukowe PTP Oddział w Poznaniu, Poznań, 33-58.
- Gnitecki J., Pasterniak W. (1993), *Wychowanie jako poszukiwanie wartości*, Wojewódzki Ośrodek Metodyczny, Gorzów Wielkopolski.